

Ομιλία Γιάννου Παπαντωνίου

στην εκδήλωση των ΚΕΠΠ, ΕΚΕΜ & ΙΔΟΣ

υπό την αιγίδα του ΥΠΕΞ

με θέμα:

«Νοτιοανατολική Ευρώπη: Κρίση και Προοπτικές»

**Αίθουσα Μητρόπουλος
Μέγαρο Μουσικής Αθηνών**

Παρασκευή 13 Νοεμβρίου 2009

Τις δύο τελευταίες δεκαετίες, η Νοτιοανατολική Ευρώπη γνώρισε, όπως και άλλες περιοχές της Ευρώπης, κοσμοϊστορικές εξελίξεις. Η ειδοποιός διαφορά μεταξύ της ΝΑ Ευρώπης και των άλλων περιοχών είναι ότι η κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων απελευθέρωσε ανεξέλεγκτες δυνάμεις που οδήγησαν στις γνωστές τραγικές συγκρούσεις. Ωστόσο, θέλω να τονίσω ότι, παρά την επανειλημμένη διατύπωση της πρόβλεψης – ίσως και, ενδόμυχα (για κάποιους), της ευχής – ότι τα Βαλκάνια θα επαλήθευαν την παλαιότερη επωνυμία τους ως πυριτιδαποθήκης της Ευρώπης, οι πολεμικές κρίσεις περιορίστηκαν γεωγραφικά χωρίς να προσλάβουν διαστάσεις που θα έθεταν σε κίνδυνο την ειρήνη και τη σταθερότητα στην ευρύτερη περιοχή.

Η Νοτιοανατολική Ευρώπη άρχισε την επίπονη διαδικασία προσαρμογής στις νέες συνθήκες σχεδόν αμέσως μετά την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων, και μάλιστα πριν επικρατήσει πλήρως η ηρεμία στην περιοχή. Η σταθερότητα και η οικονομική ανάπτυξη ήταν οι επιδιωκόμενοι στόχοι από όλες τις χώρες, ακόμα και από όσες στην πρώτη φάση είχαν προτάξει εθνικιστικές προτεραιότητες – που αποδείχθηκαν καταστρεπτικές. Εξάλλου, η κατάργηση της διαχωριστικής γραμμής Δύσης – Ανατολής επέτρεψε στην Ευρώπη να ανακτήσει, σταδιακά, τη φυσιολογική πολιτική και οικονομική της ενότητα, ενώ η στρατιωτική της ασφάλεια ήταν πλέον δεδομένη.

Στο πλαίσιο αυτής της προσαρμογής, δεν είναι παράδοξο ότι πολλές χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης επιδίωξαν την ταχύτερη δυνατή ένταξη στις ευρωατλαντικές δομές, δηλαδή την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και το ΝΑΤΟ. Ο χρόνος διατύπωσης της επιδίωξης ποικίλλει, δεδομένου

ότι ήταν διαφορετικές οι συνθήκες, εσωτερικές και διεθνείς, που επικρατούσαν σε κάθε χώρα.

Τόσο το ΝΑΤΟ όσο και η ΕΕ αντιμετώπισαν θετικά το ενδιαφέρον των χωρών αυτών για ένταξη. Στην περίπτωση του ΝΑΤΟ τα πράγματα ήταν πιο εύκολα. Αρκούσε ένα ελάχιστο επίπεδο προσαρμογής της στρατιωτικής δομής στις προδιαγραφές της συμμαχίας για να γίνει η αίτηση αποδεκτή. Η ελαστικότητα της διαδικασίας δεν οφειλόταν σε ανάγκη ενίσχυσης της ασφάλειας των μελών του ΝΑΤΟ με την προσχώρηση των νέων κρατών. Ανταποκρινόταν στην αντίληψη των κρατών αυτών ότι η ένταξη ήταν προϋπόθεση για την εδραίωση συνθηκών ασφάλειας στην Ευρώπη, όπου η μεγάλη πλειοψηφία των χωρών ανήκε στην ίδια ομάδα. Παρακάμπτω το θέμα της προστασίας των νέων υποψηφίων από τυχόν επεκτατικές διαθέσεις της πρώην κυρίαρχης υπερδύναμης, δεδομένου ότι οι ανησυχίες ήταν κατά πολύ υπερβολικές. Πάντως, η συμμετοχή στην βορειοατλαντική συμμαχία συνέβαλε αποτελεσματικά όχι μόνο στην ασφάλεια, αλλά και στην εσωτερική σταθερότητα των χωρών αυτών εμπεδώνοντας κλίμα ομαλότητας.

Από την άλλη πλευρά, η ΕΕ αντιμετώπισε και αυτή με καλή θέληση τις αιτήσεις ένταξης των νέων χωρών. Δεν υπήρξε ιδιαίτερα αυστηρή στην εξακρίβωση της εκπλήρωσης των προϋποθέσεων για ένταξη. Από τις χώρες που εντάχθηκαν τα τελευταία χρόνια, ελάχιστες πληρούσαν τους όρους που έχει θέσει η ΕΕ. Η σύγκριση με την αυστηρότητα με την οποία είχαν κριθεί παλαιότερες υποψηφιότητες δείχνει σαφώς ότι στην περίπτωση των νέων χωρών επικράτησε το κριτήριο της πολιτικής σκοπιμότητας. Ο στόχος ήταν να επισπευσθεί η ένταξη, έστω και με ορισμένες εκπτώσεις στα οικονομικά κριτήρια. Βέβαια, στον τομέα του

σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δημοκρατικών ελευθεριών, η ΕΕ υπήρξε συνεπής στην τήρηση αρχών και κριτηρίων. Όσα κράτη έγιναν δεκτά εκπλήρωναν πλήρως τις απαιτήσεις της Ένωσης.

Ωστόσο, η ένταξη στις ευρωπαϊκές δομές δεν έλυσε, και δεν μπορούσε να λύσει, από μόνη της τα εγγενή προβλήματα πολλών χωρών. Για ποικίλους λόγους, δεν έχουν ενταχθεί όλες οι χώρες της περιοχής. Ορισμένες, όπως η Κροατία, είναι στα πρόθυρα της ένταξης. Για άλλες, όπως η Βοσνία – Ερζεγοβίνη, η ένταξη φαίνεται τη στιγμή αυτή ιδιαίτερα απομακρυσμένη προοπτική. Ορισμένες ατυχείς εμπειρίες από την απόδοση και τις πρακτικές χωρών που έχουν ενταχθεί στην ΕΕ κάπως πρόωρα, με συνέπεια να μην μπορούν να ανταποκριθούν πλήρως στις απαιτήσεις της Ένωσης, έχουν καταστήσει τις Βρυξέλλες περισσότερο προσεκτικές.

Η σημερινή οικονομική κρίση πλήττει όλες τις χώρες. Είναι όμως ιδιαίτερα επώδυνη για τις πιο αδύναμες οικονομίες, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται οι περισσότερες χώρες της περιοχής.

Η πτώση της παραγωγής υπήρξε ιδιαίτερα μεγάλη στις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Ο ρυθμός ανάπτυξης για την περιοχή το 2009 θα είναι -6,2% . Όμως, η διάρκεια της κρίσης δεν φαίνεται να είναι μακρά. Ήδη, διαγράφεται προοπτική ανάκαμψης το 2010. Είναι, εξάλλου, χαρακτηριστικό ότι, παρά τις αρχικές προβλέψεις, η εκροή κεφαλαίων υπήρξε μικρότερη σε σχέση με προηγούμενες κρίσεις και άλλες περιοχές.

Στην ανάκαμψη συμβάλλουν, επίσης, η βελτίωση του διεθνούς περιβάλλοντος, ιδιαίτερα στην υπόλοιπη Ευρώπη, η στήριξη της οικονομικής δραστηριότητας από τις κυβερνήσεις των χωρών της περιοχής καθώς και η στήριξη από τους διεθνείς οργανισμούς. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η ΕΕ στάθηκαν αρωγοί των αδύναμων οικονομιών της ΝΑ Ευρώπης, ενώ οι μητρικές τράπεζες και οι χώρες στις οποίες εδρεύουν εξασφάλισαν, μέσω των θυγατρικών τραπεζών, επαρκή επίπεδα ρευστότητας για τη λειτουργία των εγχώριων χρηματοπιστωτικών συστημάτων.

Η εμπειρία της σημερινής κρίσης επιτρέπει την εξαγωγή ορισμένων χρήσιμων συμπερασμάτων σχετικά με την αποτελεσματικότητα των οικονομικών πολιτικών που εφαρμόστηκαν κατά τη μετάβαση στην οικονομία της αγοράς στη διάρκεια της τελευταίας εικοσαετίας.

Καταρχήν, αναδείχθηκαν οι θετικές και οι αρνητικές πλευρές της χρηματοπιστωτικής ενοποίησης. Η ενοποίηση προώθησε την αναπτυξιακή διαδικασία, αλλά από την άλλη πλευρά οδήγησε σε πιστωτικές εξάρσεις που λειτούργησαν αποσταθεροποιητικά, καθιστώντας την κρίση βαθύτερη ιδιαίτερα μέσα από τον υπέρμετρο δανεισμό σε ξένο συνάλλαγμα. Κατά συνέπεια, στο μέλλον πρέπει να αντιμετωπιστούν αυτοί οι κίνδυνοι με αναθεώρηση του ρυθμιστικού πλαισίου και αυστηρότερη εποπτεία, ώστε να ελέγχεται αποτελεσματικότερα η πιστωτική επέκταση και να περιοριστεί ο δανεισμός σε ξένο συνάλλαγμα.

Εξάλλου, αρχίζει να γίνεται σαφές ότι το ζητούμενο δεν είναι, πλέον, το μικρότερο κράτος με συνεχείς απελευθερώσεις και ιδιωτικοποιήσεις, αλλά το καλύτερο κράτος και η βελτίωση της ποιότητας των θεσμών. Το

επιχειρηματικό περιβάλλον προσδιορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τη λειτουργία της διοίκησης. Γραφειοκρατία, αναποτελεσματικότητα, διαφθορά, αποτελούν τα κυριότερα εμπόδια στην ανάληψη και ολοκλήρωση υγιών επιχειρηματικών πρωτοβουλιών. Στο πεδίο της θεσμικής ποιότητας και των επιχειρηματικών πρακτικών παρατηρούνται οι μεγαλύτερες υστερήσεις στη διαδικασία της μετάβασης. Παράλληλα με τη βελτίωση του ρυθμιστικού πλαισίου της λειτουργίας των χρηματοπιστωτικών συστημάτων και την οικοδόμηση ισχυρότερων εγχώριων κεφαλαιαγορών, έχει κρίσιμη σημασία η εξυγίανση και ο εκσυγχρονισμός των θεσμών. Στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας περιλαμβάνεται και η αναβάθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος και η επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο το οποίο, στην εποχή της οικονομίας της γνώσης, αποτελεί βασικό συντελεστή ανάπτυξης.

Οι μεταρρυθμίσεις αυτές, αν συμπληρωθούν με μακροοικονομικές πολιτικές σύγκλισης με την ΕΕ καθώς και τη συνέχιση της στήριξης από την πλευρά των διεθνών οικονομικών οργανισμών, θα εξασφαλίσουν τις προϋποθέσεις για δυναμική ανάκαμψη των χωρών της ΝΑ Ευρώπης και, προοπτικά, την πλήρη ενσωμάτωσή τους στις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Σε αυτήν την προοπτική θα συμβάλει και το γεγονός ότι η ΝΑ Ευρώπη εξελίσσεται σε ενεργειακό διηπειρωτικό κόμβο. Οι περισσότεροι από τους ενεργειακούς αγωγούς μεταξύ Ευρώπης και Ασίας, τόσο για πετρέλαιο όσο και για φυσικό αέριο, που κατασκευάζονται ή σχεδιάζονται για το άμεσο μέλλον διέρχονται από την περιοχή. Η εξέλιξη αυτή, πέρα από την ενίσχυση των οικονομιών της ΝΑ Ευρώπης, αναβαθμίζει τη γεωπολιτική σημασία της και την καθιστά πόλο έλξης διεθνών κεφαλαίων.

Παράλληλα με την αντιμετώπιση των οικονομικών προβλημάτων και την προώθηση της αναπτυξιακής διαδικασίας, απαραίτητη προϋπόθεση για την ενσωμάτωση στις ευρωπαϊκές δομές είναι και η επίλυση εκκρεμών πολιτικών θεμάτων. Δεν θέλω να είμαι διεξοδικός, αλλά θα υπενθυμίσω, με τη μορφή παραδείγματος, την περίπτωση της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης. Η σημερινή κατάσταση προέκυψε ως λύση ανάγκης για να εξέλθει η χώρα από ένα εξαιρετικά αιματηρό εμφύλιο πόλεμο. Δεν διευκολύνει, όμως, τη μετάβαση της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης από το καθεστώς του διεθνούς προτεκτοράτου σε εκείνο του ισότιμου εταίρου με προοπτικές ένταξης σε διεθνείς οργανισμούς.

Διμερή προβλήματα πολιτικής μορφής που υφίστανται μεταξύ διαφόρων χωρών δυσχεραίνουν τη διαδικασία ένταξης σε υπερεθνικές δομές. Θα ήταν υπερβολικό να απαιτούσε κανείς από την ΕΕ ή το ΝΑΤΟ να διαχειριστούν διαφορές που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν αποσταθεροποιητικά για τη συνοχή τους.

Το σημερινό Συνέδριο δεν πρόκειται να δώσει λύσεις σε όλα τα προβλήματα που καλούμαστε να αντιμετωπίσουμε. Δημιουργεί, όμως, ένα πλαίσιο για την αναζήτηση αποτελεσματικών προσεγγίσεων και την ενίσχυση της διεθνούς συνεργασίας σε ένα κρίσιμο γεωπολιτικό χώρο.

Η ένταση των οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων, και οι εξελίξεις που έχουν δρομολογηθεί στο αμέσως επόμενο διάστημα, δεν αφήνουν κανένα περιθώριο εφησυχασμού και περιχαράκωσης σε στείρες θέσεις και πολιτικές του παρελθόντος. Χρειάζεται η συνεργασία όλων των φορέων που μπορούν να προσφέρουν δημιουργικά. Με αυτή τη σκέψη, το Κέντρο Ερευνών Προοδευτικής Πολιτικής, από κοινού με το

Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών και το Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων, και υπό την αιγίδα του Υπουργείου Εξωτερικών, συμβάλλουν ενεργά στις προσπάθειες που καταβάλλει η χώρα και η νέα κυβέρνηση για τη σταθερότητα και την ανάπτυξη της Νοτιοανατολικής Ευρώπης.